

Cahangir Məmmədli

Klassika anlayışının mahiyyətində həm də bütün dövrlər üçün müasirlik dayanır. Bu mənada bütün xalqlarda olduğu kimi, Azərbaycan xalqı üçün də klassika yarandığı çağdan başlayaraq zaman həddi tanımadan öz mahiyyətində aktualıq və müasirlik keyfiyyəti daşıyır. Azərbaycan ədəbi-bədii, fəlsəfi-bütövlükdə humanitar fikir tarixinin bütün sahələrində olduğu kimi, mətbuat dünyasında da klassik məktəblərimiz özünü göstərməkdədir.

Bu sahədə H.Zərdabi, Mirzə Cəlil mətbu məktəbləri sırasında Mehəmməd Əmin Rəsulzadə məktəbinin öz yeri var. Bu məktəb M.Ə.Rəsulzadənin ömür boyu uğrunda mübarizə apardığı milli azadlıq ideyasına söykənərək günümüzə gəlmiş və yəqin ki, hələ illər və qərinələr boyu öz aktuallığını göstərməkdə davam edəcəkdir.

Bütün bunlara görə ki, Azərbaycan özünün müstəqillik çağında klassik mətbuatımızın və publisistikamızın tədqiqinə, xüsusilə sovet ideoloji sisteminin senzura qadağaları qoyduğu klassik mətbuatımızın obyektiv tədqiqinə diqqət artırmışdır. Bununla bağlı Əziz Mirhəmədov, Şirməmməd Hüseynov, İsa Həbibbəyli kimi alimlərimiz xeyli iş gördülər. Bu sırada xüsusi olaraq M.Ə.Rəsulzadə irsi daha çox diqqətdə saxlanılmışdır. Tarix elmləri doktoru, professor Nəsiman Yaqublu Cümhuriyyət dövrü mətbuatımız və bu mətbuatın hələ xeyli əvvəl bünövrəsini qoymuş M.Ə.Rəsulzadə yaradıcılığını öz tədqiqatlarının aparıcı obyektinə çevirmişdir. Bu sahədə neçə-neçə mo-

Klassik mətbuatımızın M.Ə.Rəsulzadə məktəbi

noqrafiya və digər statuslu nəşrlərin müəllifi Nəsiman Yaqublu lap bu günlərdə özünün "Mehəmməd Əmin Rəsulzadə mətbuat haqqında" adlı yeni əsərini nəşr etdirmişdir.

Əlbəttə, elmi ictimaiyyət M.Ə.Rəsulzadənin mətbuatla bağlı çoxsaylı məqalələrinə xeyli dərəcədə belədir. Lakin etiraf edək ki, bu məqalələrin dövrün çox müxtəlif mətbu orqanlarından toplanması, transliterasiyası və nəşrini təşkil etmək, belə bir nəşrin yeni nəsrlə təqdimi müəllifin elmi yaradıcılığının töhfəsi olmağa yanaşı, həm də bir vətəndaşlıq işidir. Çünki uzun müddət yaradıcılıq nümunəsi hesab etdiyimiz Qərb jurnalistikası bu gün özünün əsl simasını - deqiqliyə, qərəzsizliyə, vicdanlılığa, balanslılığa... etinasızlığına göstərdiyi bir məqamda yeni nəsil jurnalistlərimiz məhz özümüzün klassikamıza, o cümlədən M.Ə.Rəsulzadə məktəbinə söykənməyi vacib saymaqdadır. "Mehəmməd Əmin Rəsulzadə mətbuat haqqında" monoqrafiyası məhz bu baxımdan xüsusi bir mənbə rolundadır.

M.Ə.Rəsulzadə yaradıcılığında mətbuata diqqət və müstəsna qiymət nə ilə bağlıdır? N.Yaqublu kitabında təxminən 30 səhifəlik giriş sözünün ilk səhifəsində M.Ə.Rəsulzadənin hələ 1903-cü ildə yaxın dostu M.Rəsuloğlu ilə birlikdə "Şərqi-rus" qəzetində dərc etdirdiyi "Hümmət və qeyret vaxtıdır" məqaləsindən sitat gətirir: "Bu vaxta bizə lazım və vacibdir ki, hümmət edib, elm öyrənməyə və öyrətməyə və öyrətdirməyə səy və kişiş qılaq. Elmsiz heç bir nəqsanımız götürülməyəcəkdir".

M.Ə.Rəsulzadə rus imperiyasına, müstəmləkəçiliyə qarşı mübarizədə, milli tərəqqi yolunda, xalqın qəflət yuxusundan ayılması işində maarifləndirmənin, azad mətbuatın rolunu yüksək qiymətləndirirdi. Nəsiman müəllim doğru qeyd edir ki, M.Ə.Rəsulzadənin mətbuatla bağlı yazıları 1906-cı ildən başlayır. Kitabda toplanan sayız-hesabsız məqalələri sübut edir ki, M.Ə.Rəsulzadə yaradıcılığının bütün dövrlərində həm mətbuatdan öz sözünü xalqa çatdırmaq üçün istifadə etmiş, həm də mətbuatın ictimai rolunu, vəzi-

fələrini göstərmişdir. Nəsiman Yaqublu yeni jurnalistika nəslinə təqdim etdiyi bu kitabda M.Ə.Rəsulzadənin bu gün üçün də çox ciddi aktualıq kəsb edən əsərlərini xüsusi diqqətlə tədqiqatə cəlb etmişdir.

Kitabda M.Ə.Rəsulzadənin mətbuat haqqında məqalələri qəzetlərdə çap olunduğu tarixi ardıcılıqla təqdim edilir. Bu cəhət bir tərəfdən M.Ə.Rəsulzadənin özünün yaradıcılıq inkişafını əks etdirir, digər tərəfdən Azərbaycan mətbuatının problemlərinə tematik cəhətdən yanaşmanı ortaya qoymaqla milli media sistemində dövr və zaman kontekstində verilən tələbləri göstərir. Bu böyük publisist mətbuat haqqında "Yeni qəzete" başlıqlı ikinci məqaləsində mətbuat və zaman kimi vacib bir məsələyə münasibətini həm elmi, həm də bədii-publisistik üslubunda belə ifadə edir: "İstibdadın üfufü əhatə edən dağları arxasından hürriyyət şəfaqi görükdükcə qəzetlər, jurnallar da çoxalmağa başlayır. İnqilab bulduklarından seçilən hürriyyət yağmurları göbəlek yağışına misal olaraq, bir çox qəzetlərin birdən-birə meydana gəlməsinə səbəb oldu" (səh.36). Bu səhifələrdə mətbuat tariximizin ən məsuldar zamanı olan 1900-cü illərdə M.Ə.Rəsulzadənin "İrşad", "Təkamül", "Tərəqqi" kimi yeni yaranmış qəzetlərdəki yazılarının hər birində hürriyyət - milli azadlıq, milli maraqlar sistemində münasibəti çox böyük cəsarət və çox böyük publisist peşəkarlığı ilə maraq doğurur.

Zaman keçir və M.Ə.Rəsulzadə mətbuat haqqında öz fikirlərini daha da genişləndirir. Onun 1919-cu il oktyabrın 25-də Cümhuriyyət parlamentində "Mətbuat Nizamnaməsi haqqında" qanun layihəsinin müzakirəsindəki çıxışı və qanunu mətbuat azadlığına mane ola biləcək bir fakt kimi qəbul olunmasını istəməyənlərə qarşı iradları və mətbuat qanununun vacibliyi haqqında dedikləri də bu günümüz üçün çox aktualdır.

M.Ə.Rəsulzadənin mətbuat haq-

qında məqalələrini, çıxışlarını bütöv şəkildə ifadə edən bu kitabda onun qəzetə verdiyi qiymət və bu qiymətin deqiqliyi çox maraqlıdır. Özünün yaratdığı "İrani-nov" qəzetinə yazdığı proqram məqaləsində göstərir ki, "bizim qəzet və mətbuat bütün qüvvələrdən yüksəkdir... Qəzet millətin danışan dilidir. Bir millətin ki qəzeti yoxdur, elə bil ki, o millətin dili yoxdur" (73).

M.Ə.Rəsulzadənin mətbuata verdiyi qiymət onun bu səhifələrində daha aydın ifadə olunmuşdur: "O millət, o məmləkət xoşbəxt və azaddır ki, onun mətbuatı xoşbəxt və azad olsun". Yüz il bundan əvvəl deyilən bu fikir Azərbaycanın milli maraqları sistemində həmişə aktual olmuş və bu gün də aktualdır. Biz böyük mütəfəkkirin bu istəyinə hələ 1919-cu ildə - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə nail olsa da, Rusiya imperiyasının 1920-ci ildə Azərbaycanı işğalından sonra yenidən bu imperiyanın dünyada görünməmiş senzura siyasətinin qurbanına çevrildik. Lakin 1992-ci ildə qazandığımız yeni Müstəqil Respublika dövründə ölkəmizdə tam azad mətbuat sisteminin formalaşmasına nail olduq. M.Ə.Rəsul-

zadə arzusu yerinə yetirildi.

N.Yaqublunun yeni kitabında M.Ə.Rəsulzadənin milli mətbuat tariximizin "İrşad", "Təkamül", "Tərəqqi" "Açıq söz" və s. kimi qəzetlərdə mətbuata dair yazıları yer almışdır. Kitabın müəllifi M.Ə.Rəsulzadənin mühacirət dövründəki yaradıcılıq faktları kimi müraciət etdiyi "Yeni Qafqaziya", "Azəri-Türk", "Odlar Yurdu" jurnallarındakı yazılarını da oxucuya təqdim etmişdir.

Bir daha qeyd edək ki, "Mehəmməd Əmin Rəsulzadə mətbuat haqqında" adlı kitab bu klassik mətbuat nümayəndəsinin mətbuat sahəsindəki fəaliyyətini hər tərəfli şəkildə meydana qoymuşdur. N.Yaqublu öz tədqiqatında M.Ə.Rəsulzadənin mətbuat haqqında fikirlərinin ifadə olunduğu bütün mənbələri, o cümlədən, hətta şəxsi məktublarında, yazışmalarında mətbuat problemlərinin əks olunduğu məqamları da oxucuya təqdim etmişdir.

Tədqiqatdan o da məlum olur ki, M.Ə.Rəsulzadə təkcə mövcud mətbu orqanlarda publisist kimi iştirak etməklə kifayətlənməmiş, habelə o özü bir sıra qəzet və jurnallara redaktorluq etmişdir. Bu sırada "Hümmət", "Təkamül", "İrani-nov", "Müsavat", Türkiyədə yaratdığı və redaktoru olduğu "Yeni Qafqaziya", "Odlu Yurd", Berlinə nəşr edilən "Qurtuluş" və s. kimi mətbu orqanları haqqında qısa məlumat kitabda nəzərə çatdırılmışdır. Bütün bu faktların mənbəyi kimi kitabda qırx yaxın qəzet, iyirmiye yaxın jurnalın arxivlərdəki toplularına müraciət edilmişdir. O cümlədən, professor Şirməmməd Hüseynovun M.Ə.Rəsulzadənin ədəbi irsi ilə bağlı tərtib etdiyi əsərləri, kitab müəllifinin tədqiqat obyektinə bağlı əvvəlki əsərləri və əldə olan digər mənbələrdən istifadə edilmişdir. Kitabdakı "İzahlar", "Şəxslər", "Əlavələr" kimi bölmələr bir çox vacib məsələləri işıqlandırır. Bundan başqa, kitabda M.Ə.Rəsulzadənin mətbuatla bağlı fəaliyyəti qısa şəkildə rus və ingilis dillərində də təqdim olunur ki, bu da əsərin daha geniş oxucu kütləsinə ünvanlandığına bir sübutdur. Kitabın M.Ə.Rəsulzadə ilə bağlı klassik mətbuat nümunələrinin 1-ci səhifəsinin illüstrativ təqdimatı da maraq doğuran bir fakt kimi əhəmiyyət daşıyır.

Bu yerdə belə bir fikri təkrar etməyə ehtiyac duyuruq ki, N.Yaqublunun bu kitabı M.Ə.Rəsulzadənin mətbuat haqqında fikirlərinin günümüz üçün nə qədər aktual olduğunu bir daha sübut etməkdədir.